

ARCHIKONFRATERNIA LITERACKA

zeszyty studium społecznej nauki Kościoła

KURIA METROPOLITALNA WARSZAWSKA
WYDZIAŁ DUSZPASTERSTWA

12

KATOLICKA KONCEPCJA GOSPODARCZA

Katolicką koncepcję gospodarczą reprezentuje kierunek zwany katolicyzmem społecznym. Ekonomia według tego kierunku jest nauką nomotetyczną, czyli generalizującą zjawiska społeczno-gospodarcze i formułującą ogólne naturalne prawa ekonomiczne. Nie konstruuje ona jednak izolowanego systemu teoretycznego i nie formułuje praw ekonomicznych w oparciu o jeden wyodrębniony motyw działania człowieka w społeczeństwie, jak to czynią ekonomiści z kręgów kapitalizmu i socjalizmu. W kapitalizmie podstawą określenia praw ekonomicznych jest interes jednostki, w socjalizmie tym motywem jest walka klas, a w ogólniejszym ujęciu konflikt społeczny. Ekonomia w rozumieniu katolicyzmu bada prawidłowość działania gospodarczego człowieka, który podlega różnym motywacjom, zarówno altruistycznym uwzględniającym dobro ogółu, jak i egoistycznym, podkreślającym przede wszystkim dobro jednostki. W pluralistycznym społeczeństwie mogą więc działać jednostki kierujące się różnorodnymi motywami poczynając od motywów prymitywnych takich jak instynkt samozachowawczy czy instynkt posiadania, lub subtelniejszymi jak chęć bogacenia się jednostki, albo grupy rządzącej, czy wreszcie najbardziej złożonymi jak konflikt społeczny albo walka wszystkich z wszystkimi aż do przeciwnych im motywów altruistycznych takich jak współpraca z innymi członkami społeczeństwa, solidarne działanie w celu pomnożenia dobra ogólnego, poświęcenie dla drugich, cnota gospodarności zarówno indywidualnej jak i społecznej, ofiarność i miłość bliźniego. Naturalne normy etyczne, które kierują tym

jednostek i społeczeństw sprawiają to, że istnieje harmonia w działaniu motywów egoistycznych i altruistycznych, solidarne działanie wszystkich jednostek w celu pomnożenia dobra zarówno ogólnego jak i indywidualnego. Jednostka w konkretnym działaniu gospodarczym powinna kierować się naturalnymi normami etycznymi. Także w analizie naukowej zjawiska społecznego należy łącznie badać aspekt moralny i aspekt ekonomiczny.

Katolicyzm społeczny podkreśla znaczenie dla rozwoju jednostek i całych społeczeństw dwóch przede wszystkim praw lub zasad ekonomicznych: prawa popytu i podaży oraz tzw. zasady racjonalnego działania. Rynkowe prawo popytu i podaży określa sposób powstawania cen które są wskaźnikiem stanu gospodarki narodowej. Ceny te kształtują się pod wpływem trzech rodzajów sił, mianowicie działających ze strony popytu, podaży i przyrody. Popyt reprezentuje użyteczność dóbr i usług dla konsumenta oraz jego preferencje w postaci gustów i zamiłowań ludzi, podaż kształtują koszty produkcji, w których między innymi istotną rolę odgrywa ilość pracy włożonej w wytworzenie dóbr i usług, przyroda określa cechy indywidualne przedmiotów i uodolnienia ludzi oraz oddaje człowiekowi swoje naturalne bogactwa. Te trzy siły spotykają się na rynku. Dochodzi tam do kompromisu, którego efektem jest cena rzeczywistej równowagi rynkowej.

Poziom cen rynkowych wskazuje czy gospodarka zmierza do stanu równowagi czy też oddala się od niego. Ich wzrost oznacza, że występują niedobory w poszczególnych działach lub gałęziach produkcji, za mało dóbr i usług w stosunku do potrzeb społecznych, ich spadek wskazuje na to, że niektóre działy lub gałęzie produkcji rozwinęły się nadmiernie i dostarczają dóbr i usług w takiej ilości, której społeczeństwo nie jest w stanie zużyć. Pierwszą sytuację określa

się jako gospodarkę inflacyjną, drugą jako gospodarkę deflacyjną. Obie sytuacje oznaczają brak równowagi w gospodarce.

Ideałem jest gospodarka zrównoważona, którą charakteryzują ceny prawdziwej a nie pozornej /inflacyjnej lub deflacyjnej/ równowagi, nazwanej przez J.M.Keynes'a, a równowagą przy niepełnym zatrudnieniu. W prawdziwej albo rzeczywistej równowadze gospodarki następuje zrównoważenie cen z krańcowymi kosztami produkcji, tzn. z kosztami ostatnich jeszcze opłacalnych czynników produkcji, zwłaszcza w tych zakładach produkcyjnych, które działają w najtrudniejszych warunkach a więc stosujących przestarzałe metody produkcji lub znacznie oddalonych od rynków zbytu. Inne charakterystyczne cechy tej równowagi to sprawiedliwe wynagradzanie czynników produkcji /ziemi, pracy, kapitału i organizacji/ według ich produktywności krańcowej, tzn. przy takiej kombinacji czynników produkcyjnych, która jest jeszcze opłacalna ekonomicznie oraz słuszną społecznie, zaspokojenie tych przynajmniej potrzeb konsumentów, które są niezbędne dla dalszego rozwoju religijnego, intelektualnego, moralnego i fizycznego człowieka, rozłożenie kapitału między poszczególne gałęzie produkcyjne zgodnie z potrzebami konsumentów, którzy kierują się swobodnym wyborem dóbr i usług, wybór przez każdego pracującego takiego zawodu, w którym czuje się najlepiej lub osiąga stosunkowo najwyższe wynagrodzenie.

Ceny rzeczywistej równowagi, które kształtują się w tych warunkach pod wpływem działania popytu i podaży są cenami słusznymi z punktu widzenia katolicyzmu społecznego. Osiągnięcie cen słuszných i utrzymanie rzeczywistej równowagi gospodarczej jest bardzo trudnym zadaniem. Działają bowiem różne czynniki zakłócające równowagę tak wewnętrzną jak i zewnętrzną.

Do najważniejszych czynników wewnętrznych w statycznej wersji gospodarki należą: polityka socjalna i gospodarcza władz, liczba ludności, ilość i kwalifikacje siły roboczej, ilość i jakość wyposażenia kapitałowego, stan osiągnięć technicznych i badań naukowych, preferencje społeczne i szereg innych warunków natury społecznej i politycznej. Czynniki zewnętrzne występują w postaci poziomu cen na rynkach światowych, chłonności rynków międzynarodowych, wielkości zadłużenia wobec innych państw, warunków jego spłaty oraz różnych czynników natury politycznej. Wobec tego istnienie tendencji do osiągnięcia takiej równowagi jest już symptomem pozytywnym, świadczącym o tym, że gospodarka narodowa rozwija się w sposób prawidłowy.

Osiągnięcie i utrzymanie rzeczywistej równowagi rynkowej jak i całej gospodarki w długim horyzoncie czasu jest tym trudniejsze im szybciej zmieniają się społeczne warunki gospodarowania. Największe zmiany w układzie warunków społecznych powodują: wzrost lub spadek liczby ludności i zmiany jej struktury, wzrost lub spadek zatrudnienia, jak również zmiany w kwalifikacjach siły roboczej, zmiany w wielkości i strukturze majątku i kapitału, szybkość rozwoju badań naukowych oraz postęp techniczny, technologiczny i organizacyjny powodujący zmiany w metodach produkcji oraz zmiany poziomu zdrowia w społeczeństwie. Płynność tych warunków wpływa także na płynność układu elementów ekonomicznych. Dlatego istotną sprawą jest utrzymanie dynamicznej równowagi gospodarczej w długim horyzoncie czasu między poszczególnymi elementami gospodarczymi i składnikami tworzonego i dzielonego dochodu narodowego. W poszczególnych odcinkach horyzontu czasowego może wystąpić przyspieszenie lub opóźnienie rozwoju jednego lub kilku elementów, ale w całym horyzoncie musi nastąpić wyrównanie szybkości ich wzrostu. W przeciw-

nym razie gospodarkę znamionuje brak równowagi.

Zasada racjonalnego działania zwana dawniej zasadą gospodarności dotyczy efektywnego i racjonalnego działania każdej jednostki gospodarczej. Została ona sformułowana w firmie kapitalistycznej i następnie zastosowana często w sposób zmodyfikowany w innych systemach społeczno-ekonomicznych na całym świecie. Polega ona na tym, że każda jednostka gospodarcza, czy to będzie osoba fizyczna, czy zakład produkcyjny czy też jednostka usługowa, a nawet cała gospodarka powinna działać racjonalnie i w sposób efektywny, to znaczy jej wyniki pracy muszą wartościowo przewyższać nakłady. Po to aby osiągnąć racjonalny ekonomicznie efekt jednostka gospodarcza dokonuje wyboru z jednej strony między ograniczonymi środkami, którymi dysponuje a z drugiej strony między różnymi celami względnie tymi samymi ale realizowanymi w różnym czasie. Przyrodę bowiem i społeczeństwo ludzkie charakteryzuje ograniczoność środków, których nie można marnotrawić, ale przeciwnie jak najkorzystniej zużytkować. Wybór środków i celów pociąga za sobą następną ważną czynność ekonomiczną, którą jest wartościowanie. Gospodarz działając efektywnie i racjonalnie stara się uzyskać ze swej pracy jak największą wartość. Polega to na tym, że przy danych środkach maksymalizuje on cel, albo też zakłada realizację określonego celu minimalizując środki i następnie zaoszczędzone środki przeznaczając na realizację wyższego stopnia realizowanego celu. Zasada gospodarności stanowi podstawę uniwersalnego techniczno-bilansowego prawa wszelkiej produkcji, które głosi, że naturalna działalność każdej jednostki gospodarczej powinna przynosić większą wartość niż stanowi wartość złożonych nakładów.

Sprawnie działający aparat produkcyjny czy to poszczególnej

jednostki gospodarczej czy to całej gospodarki narodowej musi funkcjonować zgodnie z zasadą racjonalnego działania oraz techniczno-bilansowymi prawami produkcji. Wówczas każda jednostka gospodarcza i cała gospodarka działają racjonalnie i efektywnie i przyczyniają się do utrzymania dynamicznej rzeczywistej równowagi gospodarczej. W sprawnie działającym aparacie produkcyjnym wszystkie czynniki produkcji otrzymują wynagrodzenie równe ich produktywności, ściśle zaś precyzując zagadnienie żaden czynnik produkcji nie może otrzymać niższego wynagrodzenia niż wynosi produktywność krańcowa, tzn. produktywność tego czynnika lub jednostki gospodarczej, która pracuje w warunkach najgorszych ale jeszcze opłacalnych. Katolicyzm społeczny przyjmuje za podstawę wyniki badań teorii produktywności krańcowej uwzględniając jednak korektę wynagrodzenia robotnika zgodnie z zasadą sprawiedliwości społecznej. Teoria produktywności krańcowej określa zasady podziału wytworzonej wartości między ziemię, pracę, kapitał i organizację. Punktami równowagi procesów wytwórczych są rozmiary produkcji, w których wartość krańcowego produktu pracy zrówna się z płacą roboczą, wartość krańcowego produktu kapitału ze stopą procentową i wartość krańcowego gospodarstwa rolnego z absolutną rentą gruntową, a organizator produkcji otrzyma taki zysk, który pozwoli mu na racjonalne i efektywne prowadzenie przedsiębiorstwa. Sprawniej i lepiej działające jednostki gospodarcze otrzymują wyższe, zróżnicowane dochody, które dzielą proporcjonalnie między ziemię, pracę, kapitał i organizację. Innymi słowy w sprawnie działającym aparacie produkcyjnym płaca robocza, procent, renta gruntowa i zysk nie mogą być niższe od wartości produktu, wytworzonego przez jednostki krańcowe, pracujące w najgorszych warunkach technicznych i gospodarczych.

Katolicyzm społeczny podkreśla konieczność oddziaływania norm etycznych na czynności i procesy ekonomiczne, bada łączne działanie aspektów moralnego i gospodarczego w zjawisku społecznym oraz formułuje pojęcia etyczno-gospodarcze.

Kluczowym pojęciem etyczno-ekonomicznym dla rozwoju gospodarczego jest własność kapitału. Od określenia tego przede wszystkim pojęcia zależy szybkość rozwoju gospodarczego, a zwłaszcza sprawnie działającego aparatu produkcyjnego. W rozumieniu katolicyzmu własność kapitalistyczna jest niemoralna, gdyż umożliwia niewielu właścicielom kapitału bogacenie się na wielką skalę oraz utrudnia możliwości wzrostu dochodów pracowników najemnych. Własność kolektywna jest niemoralna i zarazem nieefektywna bowiem odbiera jednostce gospodarczej możliwość decyzji ekonomicznej i zabija inicjatywę twórczą w społeczeństwie, natomiast skupia decyzje ekonomiczne w rękach niewielu przedstawicieli władzy. Najsprawniej działającym systemem społecznym i ekonomicznym jest ustrój, w którym z jednej strony w małych jednostkach ekonomicznych właścicielem kapitału i zarazem pracownikiem jest ta sama osoba lub ta sama rodzina, z drugiej zaś strony w dużych jednostkach ekonomicznych występuje społeczna własność kapitału, nazwana przez Ojca Świętego Jana Pawła I akcjonariatem pracy. Pierwszy typ własności reprezentują takie jednostki jak rodzinne gospodarstwa rolne, posiadające na własność także ziemię, rodzinne warsztaty rzemieślnicze oraz różnego rodzaju zakłady usługowe. Aspekt etyczny takiej własności kapitału polega na tym, że jego właściciel, który jest równocześnie robotnikiem, pracuje w warunkach najlepiej chroniących godność pracy ludzkiej. Aspekt ekonomiczny polega na tym, że człowiek najwydajniej pracuje na swoim, będąc właścicielem kapitału, a w rolnictwie także ziemi.

Drugi rodzaj własności kapitału ma szerszy zasięg społeczny. Własność społeczna kapitału polega na tym, że właścicielami są wszystkie osoby zatrudnione w jednostce gospodarczej, najczęściej w zakładzie produkcyjnym, zatrudniającym od kilkuset do kilkunastu a nawet kilkudziesięciu tysięcy ludzi. Osoby te mają tylko część uprawnień związanych z dysponowaniem własnością. Zakładem zarządzają menadżerzy wybrani przez całą załogę. Załoga ma natomiast prawo kontroli ich działalności oraz podejmuje decyzje dotyczące podziału zysku.

Ponadto mogą występować w niewielkim zakresie inne rodzaje własności kapitału takie jak własność przedsiębiorstw państwowych, w których działa samorząd robotniczy, drobnych i średnich zakładów produkcyjnych lub usługowych znajdujących się w rękach prywatnych i zatrudniających od kilkudziesięciu do kilkuset robotników, na które nałożony jest obowiązek przekazywania nadmiernych zysków na cele społeczno-gospodarcze oraz różnego rodzaju spółdzielnie i przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej. Równolegle z działalnością gospodarczą rozwija się działalność społeczna pracowników, zorganizowanych w niezależnych związkach zawodowych. Naczelnym zadaniem tych związków jest obrona praw pracowników i pomoc w zakresie pełniejszego rozwoju fizycznego i duchowego.

Podstawowym czynnikiem produkcyjnym jest właściwa organizacja pracy, w której jednostki gospodarcze kierują się najnowszymi osiągnięciami nauki. Wszystkie jednostki gospodarcze obowiązane są wprowadzić do procesu wytwórczego innowacje produkcyjne zgodnie ze wskazaniem specjalnego organu państwowego, do którego zadań należy zbieranie i rozpowszechnianie informacji na ten temat.

Wszyscy członkowie społeczeństwa zdolni do działania mają z jednej strony prawo do pracy z drugiej zaś obowiązek pracy. Z prawem do pracy wiąże się ochrona godności osoby ludzkiej i jej pracy. Godność pracy ludzkiej ma swój wymiar etyczny i ekonomiczny. Wymiar ekonomiczny polega na rosnącej zdolności człowieka do przekształcania przyrody w celu coraz doskonalszego zaspokojenia potrzeb. W opanowaniu przyrody człowiek powinien pamiętać, że jest jej częścią i musi w niej żyć nie niszcząc środowiska naturalnego. Zgodnie z tym co mówi Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens* wymiar etyczny godności pracy ludzkiej polega na tym, że z jednej strony praca jest dobrem człowieka, gdyż dzięki niej doskonalą on swój intelekt, pogłębia zasady moralne i pomnaża umiejętności, a z drugiej strony przez swoją pracowitość przyczynia się do pogłębienia ładu w społecznych stosunkach pracy i tym samym społeczno-ekonomicznej działalności człowieka.

Najważniejszym instrumentem sprawnie działającego aparatu produkcyjnego jest efektywne wykorzystanie pracy wszystkich czynników produkcyjnych i słuszne ich wynagrodzenie, a zwłaszcza słuszne wynagrodzenie pracy. Zasady efektywnego wykorzystania czynników produkcji i słusznego ich wynagrodzenia określa teoria produktywności krańcowej. W zakresie pracy i jej wynagradzania jest ona uzupełniona postulatami społecznej nauki Kościoła, wyrażonym w encyklice Leona XIII *Rerum Novarum*, która bierze w obronę jednostki wytwórcze najmniej sprawne, czyli pracujące w warunkach krańcowej opłacalności. W tych warunkach ma szczególne zastosowanie pojęcie słusznej płacy. Słuszna płaca obok przyczyny causalnej uwzględnia także przyczynę finalną, określającą cel działalności gospodarczej pracownika. Jest nim zaspokojenie potrzeb pracownika i jego rodziny.

W myśl koncepcji katolickiej słuszną ceną jest cena rzeczywistej równowagi rynkowej, która równa jest kosztowi krańcowemu i minimalnemu kosztowi średniemu. Stosowanie słuszných cen ma szczególne znaczenie w stosunkach międzynarodowych. Podstawą słusznej ceny międzynarodowej jest zasada sprawiedliwej wymiany określona jeszcze przez Arystotelesa i nazwana *aequalitas valoris* oraz akceptowana przez Św. Tomasza. Polega ona na tym, aby państwa lub strony w międzynarodowych stosunkach handlowych wymieniały towary i usługi proporcjonalnie do ich wartości. Niedozwolone jest więc wykorzystywanie w umowach międzynarodowych słabszego partnera przez silniejszego ekonomicznie lub politycznie kontrahenta. Niedopuszczalne jest więc posługiwanie się sztucznym pieniądzem rozliczeniowym np. rublem transferowym, w którym wysoko ustalony jest kurs własnej waluty a znacznie niższe kursy obcych walut.

Ważnym zadaniem rozwoju społeczno-ekonomicznego jest problem sprawnego i efektywnego systemu tworzenia dochodu narodowego oraz racjonalnego i sprawiedliwego jego podziału. Ani kapitalizm ani tym bardziej socjalizm nie rozwiązały tego problemu. Można go rozwiązać jedynie w płaszczyźnie współdziałania norm etycznych z elementami ekonomicznymi. Najsprawniej i najefektywniej działającym aparatem produkcyjnym jest system, w którym dominuje indywidualna i społeczna własność kapitału. System ten wyzwala maksimum energii wytwórczej i inicjatywy każdej jednostki gospodarczej i osoby ludzkiej i stwarza optymalne warunki wytwórcze. Sprawiedliwy i racjonalny podział dochodu narodowego polega na realizacji dwóch zasad: osiągnięcia optymalnego w danych warunkach wzrostu gospodarczego i zachowania podstawowych praw osoby ludzkiej. Proporcje dzielonego dochodu narodowego powinny być tak ułożone, aby pobudzały aktywność

gospodarczą. Najważniejszymi składnikami dzielonego dochodu narodowego są - akumulacja, która składa się z elementu czynnego w postaci inwestycji i elementu biernego w postaci wzrostu zapasów oraz konsumpcja. Nakłady inwestycyjne decydują o rozwoju gospodarczym i kulturalnym społeczeństwa. Wielkość ich nie może jednak przekroczyć poziomu, który obniży stopę życiową społeczeństwa, gdyż wówczas nowo wytworzone dobra i usługi nie znajdą nabywców. Korzystniejszym jest więc dla gospodarki szybszy wzrost efektywności realizowanych inwestycji niż wzrost ich skali. Problem sprawiedliwego podziału dochodu narodowego polega na utrzymaniu takich proporcji, które umożliwiają niezakłócony rozwój kulturalny i gospodarczy społeczeństwa nie dopuszczając z jednej strony do przerostu konsumpcji co w konsekwencji doprowadza do luksusowego życia i zaspakajania każdej zachcianki człowieka, a z drugiej strony do przerostu inwestycji, która dopinguje wzrost gospodarczy kosztem rozwoju osoby ludzkiej. Nad racjonalnym i sprawiedliwym podziałem dochodu narodowego na konsumpcję i inwestycje czuwa państwo.

Katolicyzm społeczny preferuje swobodny rozwój i swobodne działanie każdej jednostki gospodarczej, która jest w pełni podmiotem gospodarczym i sama decyduje o kierunku i rozmiarach swojej działalności, postępując jednak zgodnie z normami etycznymi. Oznacza to, że nie może ona i nie powinna działać i rozwijać się kosztem dobra innych jednostek gospodarczych. Swoją działalność gospodarczą dostosowuje do potrzeb konsumentów, wyrażanych za pomocą cen rynkowych, które są datami. Jeśli w swej działalności jednostka gospodarcza osiągnie nadmierny zysk lub dochód, powinna go przeznaczyć na rozwój swego zakładu produkcyjnego lub na potrzeby rozwojowe całego społeczeństwa, a zwłaszcza na zaspokojenie potrzeb najniżej zara-

biających, natomiast nie może przeznaczyć je na konsumpcję luksusową odbiegającą wyraźnie od poziomu życia całego społeczeństwa. Jeśli pomoc udzielona jest w postaci pożyczki konsumpcyjnej to wówczas pożyczający, bez względu na to czy to będzie bank czy osoba fizyczna, nie może pobierać procentu. Procent dozwolony jest tylko przy udzielaniu pożyczek inwestycyjnych lub na działalność i rozwój jednostki gospodarczej.

Aspekt etyczny występuje wyraźnie w problematyce ochrony środowiska. Żadna działalność gospodarcza nie może zagrażać życiu osoby ludzkiej, ani nie może niszczyć przyrody, a więc ziemi, wody, powietrza, ludzi, zwierząt i roślin. Warunkiem prawidłowego rozwoju całej przyrody, w tym także społeczeństw ludzkich, jest utrzymanie równowagi ekologicznej, przyrodniczej, społecznej i moralnej. Człowiek żyjąc w przyrodzie obowiązany jest do przestrzegania naturalnych praw, którymi rządzi się przyroda. Niemoralne jest nadmierne ujarzmianie sił natury, koncepcje i praktyki nadmiernego ich wyzwalań w celach gospodarczych, naukowych lub militarnych. Niemoralne jest też nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych, rabunkowa gospodarka bogactwami przyrody, szkodliwa dla otoczenia działalność gospodarcza i militarna oraz niszczenie wyprodukowanych dóbr. Nie dopuszczalne jest zatrutowanie powietrza gazami, spalinami i pyłami, zanieczyszczanie wód i gleby odpadami produkcyjnymi, dewastacja ziemi, wód i ludzi przez nieumiejętną gospodarkę oraz nadmierny wzrost dźwięków i hałasów.

Katolicyzm społeczny uznaje swobodną działalność każdej jednostki gospodarczej. Filarami tej wolności gospodarczej są - indywidualna i społeczna własność kapitału, niezależność w podejmowaniu decyzji ekonomicznych oraz rynek, na którym swobodnie kształ-

tuja się ceny równowagi. Ale z drugiej strony nie można dopuścić, aby swoboda gospodarcza przerodziła się w samowolę, aby nadmierna wolność gospodarcza nie ułatwiała powstawania monopolii, tak jak to się dzieje w gospodarce kapitalistycznej. W tym celu konieczna jest ograniczona interwencja państwa. Polega ona na udzielaniu pomocy tym jednostkom gospodarczym, których działalność jest potrzebna dla prawidłowego rozwoju społeczeństwa, a które z różnych powodów przeżywają trudności gospodarcze. Państwo chroni i pobudza inicjatywę prywatną zwłaszcza drobnych i średnich zakładów produkcyjnych i usługowych, a więc tych jednostek, które dbają zarówno o dobro własne jak i dobro ogółu i których rozwój nie zagraża rozwojowi innych jednostek i całej gospodarki. Interwencja państwa polega na udzielaniu niskoprocentowego kredytu, a nawet w szczególnych przypadkach przyznawaniu dotacji z budżetu państwa. Inną formą pomocy państwa jest manewrowanie emisją pieniądza w celu przywrócenia zachwianej równowagi gospodarczej lub wysokością stopy procentowej. W razie potrzeby państwo organizuje roboty publiczne w tym celu, aby zapobiec wzrostowi bezrobocia.

Jedną z form interwencji państwa jest ustalanie prognoz wzrostu gospodarczego. Prognozy te dotyczą określenia proporcji rozwojowych podstawowych wielkości gospodarczych takich jak wielkość i szybkość wzrostu składników tworzonego i dzielonego dochodu narodowego, rozmiary i szybkość wzrostu popytu i podaży dóbr i usług w skali całej gospodarki narodowej, wielkość i szybkość obiegu pieniądza oraz rozmiary i kierunki rozwoju eksportu i importu.

Aspekt etyczny działalności państwa w życiu gospodarczym polega na przestrzeganiu proporcji dzielonego dochodu narodowego między różne zawody, zajęcia, stanowiska społeczne, jak również między

poszczególne czynniki produkcji. Sprawiedliwy podział dochodu narodowego zapewnia korzystniejszy rozwój duchowy, religijny, moralny i fizyczny każdej osoby ludzkiej.